III.2. Contextul, figura, registrul

Ca toate fenomenele lingvistice, faptele de stil au manifestare contextuală. În științele limbajului, noțiunea de context este folosită cu cel puțin trei accepții. În sens foarte larg, *context* înseamnă 'ambianță general-istorică', adică ansamblu de factori dintr-o epocă (context istoric). Când termenul are înțelesul 'situație concretă în care se află vorbitorul' se face referire la o situație de comunicare (context comunicativ). Cu același cuvânt sunt denumite și „ansamblurile discursive, secvențiale, sintagmatice, în care se găsește integrată fiecare componentă" (Slama-Cazacu 1999: 233), adică vecinătățile sintagmatice ale unui fapt de limbă (context lingvistic). Pentru eliminarea ambiguităților generate de polisemie, în literatura de specialitate a fost adoptat termenul *cotext*, pentru a denumi diversele decupaje distributive ale unităților lingvistice. Alți cercetători consideră că primele două accepții pot fi numite cu sintagma *context nelingvistic*, în vreme ce ultima este atribuită sintagmei *context lingvistic*.

Perspectiva contextualistă s-a dovedit foarte utilă în dezvoltarea unor instrumente de descriere structurală a limbii (analiza distributivă, analiza în constituenți imediați, analiza componențială etc.). Un exemplu de aplicare a metodologiei contextualiste este descrierea claselor lexico-gramaticale pe baza proprietăților combinatorii ale elementelor constitutive. Dacă toate elemente dintr-o clasă lexico-gramaticală pot apărea în același tip de vecinătate, specialiștii întrebuințează denumirea de *context diagnostic*, adică „contextul caracteristic, definitoriu în

BDD-B381-12 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:04:41 UTC)

care poate apărea o parte de vorbire. El este reprezentat de una sau câteva însuşiri combinatorii caracteristice" (Nica 1988: 66). De pildă, pentru descrierea substantivelor s-au propus contexte diagnostice precum + ACEST - + , + - ACESTA +, + - MEU + etc., în care simbolul + reprezintă pauza de cuvânt, iar simbolul - reprezintă un constituent substantival. În toate asocierile sintagmatice de tipul *substantiv* + *adjectiv* sau *adjectiv* + *substantiv*, adjectivul este contextul diagnostic al substantivului.

În descrierea variației diafaze, întrebuințarea instrumentelor de analiză contextuală are o tradiție îndelungată, ale cărei origini se află în retorica antică. Descrierea figurilor de stil este, în esenţă, descrierea unor clase de distribuţii. Aşadar, noutatea modernilor este, în principal, de precizie a formalizării descriptive, pentru că identificarea, descrierea şi interpretarea valorilor stilistice în conformitate cu posibilitățile combinatorii ale faptelor de limbă datează de multă vreme.

Pe terenul cercetărilor de stilistică, o metodologie valoroasă de analiză a faptelor de stil a fost propusă de M. Riffaterre. Pentru a descrie variația stilistică în textul literar, cercetătorul francez a propus ca descrierea efectelor stilistice să se realizeze din perspectiva beneficiarului comunicării, receptorul.

Metoda de analiză avansată de Riffaterre a fost inspirată de teoriile literare ale receptării şi s-a impus ca reacție față de analizele stilistice de tip intuitiv, considerate impresioniste, conform cărora concentrarea asupra agentului comunicării, mai precis asupra opțiunilor stilistice ale acestuia, neglija faptul crucial că şi receptarea unei comunicări este o activitate de producere de sens, o activitate prin care sunt validate intențiile emițătorului. În absența instanței receptorului, instanța comunicativă a emițătorului rămâne un pol suspendat, care nu îşi împlineşte efectele. În teoriile literare ale receptării, premisa de lucru este că semnificația unui text nu este un monolit imuabil, ci rezultatul unei interacțiuni între *text*, oglindă a personalității autorului, şi

BDD-B381-12 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:04:41 UTC)

cititor; cititorul interpretează fascicular textul, din perspectiva experienţelor şi viziunii sale asupra lumii.

În concepţia lui Riffaterre, grupul de cititori (informatori) care observă valorile stilistice codificate într-un mesaj literar, pe baza unor stimuli de lectură, profilează o instanţă de receptare numită *arhilector*. Acest concept se referă la suma de lecturi ce reliefează stimulii stilistici codificaţi în mesajul literar (Riffaterre 1971: 46). În planul sintagmatic al textului, aceşti stimuli sunt evidenţiaţi de succesiunea între elementele previzibile şi cele imprevizibile. Cititorul are anumite aşteptări confirmate sau infirmate prin lectura textului. Aşadar, orice stimul stilistic indică prezenţa unui element imprevizibil care întrerupe şirul elementelor previzibile şi „tulbură" aşteptările cititorului: „contextul stilistic este un *pattern* (model) lingvistic întrerupt de un element imprevizibil, iar contrastul rezultat din această interferenţă este stimulul stilistic" (Riffaterre 1971: 57).

În viziunea lui Riffaterre (1971: 54), interpretarea unui fapt de stil ca deviant în raport cu o normă nu este o modalitate de analiză convingătoare şi precisă, deoarece „cititorii îşi întemeiază judecăţile (şi autorii, procedeele) nu pe o normă ideală, ci pe concepţiile personale despre ceea ce este acceptat ca normă".

În consecinţă, cercetătorul propune înlocuirea devierii de la normă cu devierea de la context: „Contextul, prin definiţie inseparabil de procedeul stilistic, 1) este pertinent în mod automat (ceea ce nu este cu necesitate adevărat despre normă); 2) este accesibil imediat pentru că este codificat, astfel încât nu e nevoie să se recurgă la ceva vag şi subiectiv precum *Sprachgefühl* (intuiţie lingvistică); 3) este variabil şi formează o serie de contraste cu procedeele stilistice următoare. Numai această variabilitate poate explica de ce o unitate lingvistică primeşte, îşi modifică sau îşi pierde efectul stilistic, în funcţie de poziţia sa, pentru că nu orice deviere de la normă devine în mod necesar

BDD-B381-12 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:04:41 UTC)

fapt de stil şi pentru că nu orice fapt de stil implică o anomalie" (Riffaterre 1971: 64).

Trăsăturile atribuite contextului stilistic, pertinenţa, accesibilitatea şi variabilitatea, rezultă din considerarea procedeelor stilistice ca structuri bipolare, formate din *context* (element previzibil, nemarcat stilistic) şi *contrast* (element imprevizibil, stimul stilistic).

Operând cu „distincţia între context în interiorul procedeului stilistic şi context în exteriorul procedeului stilistic, adică între contextul care generează opoziţia procedeului stilistic şi contextul care modifică această opoziţie, fie în sensul unei potenţări, fie în sensul unei slăbiri", M. Riffaterre (1971: 67) numeşte primul tip de desfăşurare sintagmatică *microcontext*[1], iar pe cel de-al doilea, *macrocontext*[2].

Dinamica succesiunilor sintagmatice poate fi surprinsă luând ca exemplu un fragment literar din opera lui Caragiale (1984: 252): „A fost odată ca niciodată o împărăteasă tare

[1] „Care sunt trăsăturile esenţiale ale *microcontextului*? 1) Are o funcţie structurală, ca pol al unui grup binar ai cărui constituenţi se opun unul altuia şi, în consecinţă, 2) nu are niciun efect fără celălalt pol; 3) este limitat spaţial prin relaţia sa cu celălalt pol (cu alte cuvinte el nu include elemente non-pertinente în raport cu opoziţia şi poate fi limitat la o singură unitate lingvistică)" (Riffaterre 1971: 69).

[2] „*Macrocontextul* este partea mesajului literar care precedă procedeul stilistic şi căruia îi este exterior (acest sens al termenului context este mai apropiat de accepţia curentă)" (Riffaterre 1971: 80). Totodată, cercetătorul realizează o tipologie a macrocontextelor deosebind două tipuri de bază: „A: *Context → procedeu stilistic → Context*. (...) Pentru acest tip, cel mai cunoscut exemplu este introducerea în context a unui cuvânt diferit de codul întrebuinţat (împrumut, arhaism, neologism). B: *Context → procedeu stilistic ca punct de plecare pentru un context nou → procedeu stilistic*. Procedeul stilistic care deschide o serie de procedee stilistice de acelaşi gen (de exemplu, seriile de arhaisme de după procedeul stilistic produs de un arhaism); saturaţia rezultată determină pierderea valorii de contrast a şirului de procedee stilistice, le anulează capacitatea de a accentua o nuanţă particulară a textului şi le reduce la rolul de constituenţi ai unui nou context; la rândul său, acest context va permite realizarea de noi contraste." (Riffaterre 1971: 83-84).

BDD-B381-12 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:04:41 UTC)

frumoasă şi voinică, şi împărăteasa ceea, când i-a venit ceasul, a născut un prunc aşa slut de chip şi la trup aşa pocit, că nu-i venea niminui să-l socotească făptură de om."

Suita de elemente previzibile, *a fost*; *o împărătească*; *un prunc*, este întreruptă de stimuli stilistici rezultaţi din apariţia contrastelor *odată ca niciodată*, *tare frumoasă şi voinică*, *aşa de slut la chip* şi *la trup aşa pocit*. Aceste *microcontexte*, structuri binare formate din elemente previzibile şi imprevizibile, îndeplinesc roluri textuale precise: i) întemeiază lumea ficţională a basmului şi potenţează existenţa unei temporalităţi anistorice (a fost *odată ca niciodată*); ii) contribuie la portretizarea personajelor (o împărătească *tare frumoasă* şi voinică) şi iii) evidenţiază, prin intensificare superlativ-excesivă, atitudinea parodică a autorului faţă de modelul textual canonic, basmul popular, şi faţă de personajul arhetipal, Făt-Frumos: „a născut un prunc *aşa slut de chip şi la trup aşa pocit*".

Mai departe, *macrocontextul* „împărăteasa ceea, când i-a venit ceasul, a născut un prunc aşa slut de chip şi la trup aşa pocit, că nu-i venea niminui să-l socotească făptură de om" reflectă gradarea stilistică generată prin dinamica structurilor microcontextuale. Substantivul *un prunc* este context pentru ansamblul de contraste *aşa slut de chip*; *la trup aşa pocit*, sintagme în interiorul cărora adverbul *aşa* este marcă a superlativului absolut. La rândul lor, aceste elemente contrastive devin contexte pentru subordonata consecutivă *că nu-i venea niminui să-l socotească făptură de om*, stimul ce intensifică hiperbolic, în cheie parodică, identitatea superlativului absolut marcat prin adverbul *aşa*. Se obţine, aşadar, schema *context → procedeu stilistic ca punct de plecare pentru un context nou → procedeu stilistic*, adică un macrocontext a cărui variabilitate este validată de convergenţa cu o altă recurenţă textuală: „S-a mai mângâiat puţintel cu făgăduielile astea biata împărătească, care era, firește, destul de

BDD-B381-12 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:04:41 UTC)

amărâtă că adusese pe lume *aşa spurcăciune de broscoi*" (Caragiale 1984: 252).

Succinta exemplificare are rolul de a pune în lumină coerenţa şi superioritatea teoriei lui Riffaterre în raport cu alte metode de analiză stilistică a textului literar. Cu nuanţări, o astfel de metodă ar putea fi întrebuinţată nu numai în descrierea valorilor stilistice din textele stilului beletristic, ci şi în interpretarea unor fenomene expresive aparţinând celorlalte stiluri ale limbii.

Accepţia particulară dată de Riffaterre noţiunii de context stilistic nu împiedică o definire mai generală prin care să se depăşească limitarea la analiza stilistică a textelor literare. În consecinţă, denumirea de *context stilistic* poate fi întrebuinţată în metalimbajul ştiinţelor limbii pentru a descrie vecinătăţile care generează valori stilistice, prin recurs la anumite procedee şi mijloace de asociere sintagmatică a unităţilor limbii.

Dacă ne raportăm la accepţiile date în ştiinţele limbajului noţiunii de context şi le transpunem în câmpul cercetărilor de stilistică, vom observa că ele întreţin distincţia între microstilistică, adică sfera cercetărilor preocupate de geneza şi funcţionarea textual-discursivă a procedeelor stilistice, şi macrostilistică, aria de studiu ştiinţific interesată de relevanţa expresivă a cadrelor de desfăşurare a comunicării. Altfel spus, microcontextele în care se creează sau se actualizează *figurile de stil* intră sub incidenţa microstilisticii, în vreme ce variaţia stilistică cu rame semiotice mai ample, precum *registrele*, este circumscrisă macrostilisticii.

Figura. Interesul pentru particularităţile de expresie şi de conţinut ale actului de comunicare are o tradiţie multiseculară. După cum am văzut în capitolele precedente, însuşirea artei de a transpune ideile şi sentimentele în cuvinte meşteşugit alese şi combinate în enunţuri înzestrate cu semnificaţii convingătoare era considerată o etapă necesară în educaţia elitelor. Alături de

BDD-B381-12 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:04:41 UTC)

logică şi de filosofie, retorica era pusă în slujba edificării fiinţei umane ca fiinţă raţională şi socială, ca fiinţă capabilă să se ridice, prin puterea şi ascuţimea spiritului, deasupra constrângerilor impuse de efemeritatea şi materialitatea trupului.

Într-un anumit sens, retorica poate fi considerată mărturia culturală a dorinţei umane de a stăpâni energiile imateriale şi latente ale limbajului. Din această perspectivă, interesul arătat figurilor de stil nu este deloc întâmplător, ci pare motivat de nevoia omului de a-şi oglindi personalitatea în cuvânt.

Termenul *figură*, care „în sens propriu, înseamnă forma exterioară a unui corp" (Du Marsais 1981: 36), devine, în accepţie metalingvistică, o metaforă a materializării gândirii în comunicarea cu ajutorul semnelor limbii. Urmându-l pe Genette (1978: 87), observăm că figura de stil este un spaţiu simbolic între limbă şi gândire: „între literă şi sunet, între ceea ce poetul *a scris* şi ceea ce el *a gândit*, se crează o distanţă, un spaţiu care, ca orice spaţiu, posedă o formă. Numim această formă *figură* şi vor fi tot atâtea figuri câte forme vom putea găsi în spaţiul de fiecare dată creat între linia semnificantului (...) şi cea a semnificatului (...)".

Înaintea lui Genette, ultimul mare retorician francez de formaţie clasică, Pierre Fontanier (1765-1844), nota că „figurile discursului sunt aspectele, formele, întorsăturile mai mult sau mai puţin deosebite şi de un efect mai mult sau mai puţin izbutit, prin care discursul în exprimarea ideilor, gândurilor şi sentimentelor, ne îndepărtează mai mult sau mai puţin de ceea ce ar fi fost exprimarea simplă şi banală" (Fontanier 1977: 46).

Definirea figurilor de stil ca abateri de la exprimarea normală, neornată expresiv, a impus interpretarea manifestării lor în raport cu „*un grad zero*, un semn definit prin absenţa de semn, şi a cărui valoare este perfect recunoscută" (Genette 1978: 88). Teza este inspirată de o consideraţie a lui Pascal, potrivit căreia „Figura e purtătoare de absenţă şi de prezenţă". Invocarea gradului zero ca element de referinţă în raport cu care se dezvoltă

BDD-B381-12 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:04:41 UTC)

figurile apare şi în retorica Grupului μ (1974: 44): „Gradul zero absolut ar fi atunci un discurs redus la semele sale esenţiale (printr-un demers metalingvistic întrucât aceste seme nu sunt specii lexicale distincte), adică la semele pe care nu le putem suprima fără a anula dintr-o dată întreaga semnificaţie a discursului". În viziunea structuraliştilor, existenţa figurii este reflectată de polaritatea 0 - +, simboluri care exprimă absenţa (0), respectiv prezenţa unei marcări (+), aşa cum intuise Pascal.

În decursul a două milenii și jumătate, sistematizarea procedeelor expresive s-a realizat „în funcţie de multiple criterii: natura unităţii lingvistice în care se realizează figura; dimensiunile acesteia (cuvânt, sintagmă, frază) – conform criteriului sintagmatic; nivelul la care se concretizează figura (sunet, morfem, sintagmă, frază, sens) – conform criteriului paradigmatic". (Bidu-Vrănceanu et al. 2001: 213), însă, în ciuda numărului foarte mare de lucrări de taxonomie stilistică, clasificările nu au depășit, încă, rafinamentul conceptual al autorilor antici, care au impus distincția (genetică) între *figuri de gândire* și *figuri de limbaj* și au judecat mecanismele expresive din unghiul unor operații funcționale: *adiție*, *substituție*, *suprimare* și *permutare* (Quintilian).

Dacă se ia ca reper deosebirea între figurile de gândire și figurile de limbaj, aceasta este ilustrată de lucrări precum manualul lui César Chesneau du Marsais (ed. rom. 1981) sau de tratatul lui Pierre Fontanier (ed. rom. 1977).

Fără a se abate de la filonul clasic, Du Marsais consideră că *figurile de gândire* sunt produse ale unor operaţii de factură mentală[3], iar *figurile de cuvinte* sunt produse ale alegerii și distribuției sintagmatice a cuvintelor. Primele țin în special de

[3] În concepția lui Fontanier (1977: 48), figurile de gândire sunt „figurile absolut independente de expresie și care, deși se manifestă și devin cunoscute prin expresie, ca singurul lor mod de a se actualiza, își datorează totuși existența unor întorsături și unor combinații de natură intelectuală".

BDD-B381-12 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:04:41 UTC)

exercitarea raţiunii şi imaginaţiei, cele din urmă ţin mai ales de mobilitatea expresiei lingvistice. Această despărţire este relativă, fiind „adesea greu de apreciat dacă o anume figură ţine mai mult de *gândire* sau mai mult de *expresie* astfel încât soarta unui număr mare de figuri a fost totdeauna incertă" (Fontanier 1977: 48).

Figurile de gândire sunt discutate amplu de Fontanier. Acesta le clasifică ca *figuri de imaginaţie* (fabulaţia), *de raţiune* (concesia) şi *de dezvoltare*, în care include amplificări precum portretul şi tabloul. Înaintea sa, Du Marsais împărţise figurile de cuvinte în patru clase: a) *figuri de dicţiune*, adică schimbări petrecute în planul expresiei; o figură de acest tip este *sincopa*: *dom'le*; b) *figuri de construcţie*, adică schimbări de distribuţie sintagmatică; o figură de acest tip este *silepsa*, abaterea de la gramatica acordului: „Sus, în casele domneşti, *stau adunaţi*, cu o cucernică smerenie împrejurul trupului împodobit al răposatului, *toate căpeteniile* ţării" (Odobescu, apud Bidu – Vrănceanu et al., 2001: 476); c) *figuri de reluare,* precum repetiţia; şi d) *tropi*.

Prin valorificarea tacit asumată a operaţiilor retorice teoretizate de Quintilian, membrii Grupului μ (1974: 41- 43) au alcătuit o taxonomie de uz curent în descrierea figurilor de stil:

1. *metaplasme* („figuri care acţionează asupra aspectului sonor sau grafic al cuvântului şi al unităţilor inferioare cuvântului");

2. *metataxe* („figuri care acţionează asupra structurii frazei");

3. metasememe („figura care înlocuieşte un semem prin altul")

4. *metalogisme* („figuri de gândire" care modifică valoarea logică a frazei").

Taxonomia propusă de membrii Grupului μ demonstrează că, în descrierea figurilor de stil, doctrina structuralistă a acomodat pe teren lingvistic perspectiva retorică a anticilor, însă în paradigma actuală a ştiinţelor cognitive această viziune este

BDD-B381-12 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:04:41 UTC)

pusă sub semnul îndoielii, în condițiile în care a) resorturile cognitive ale comunicării omenești se materializează - în mod firesc, nu prin deviere de la o matcă - în realizări expresive dintre cele mai diverse și b) simbioza dintre limbă și gândire nu fixează polaritatea *noțiune-imagine* exclusiv ca punere în antiteză, ci ca împletire între obiectiv și subiectiv.

Registrul. Controversele legate de clasificarea figurilor de stil au stimulat, în lingvistica secolului al XX-lea, cercetările asupra cadrelor în care manifestă variația lingvistică. În Marea Britanie, ecourile structuralismului continental au rodit sub forma contextualismului, orientare a cărei apariție este pusă pe seama influenței de care s-au bucurat lucrările lingvistului John R. Firth. Unii dintre reprezentanții acestui curent lingvistic, între care și M.A.K. Halliday (cf. supra, capitolul II.3.), au teoretizat și au pus în circulație noțiunea de *registru*.

În concepția lui Halliday, identitatea şi întrebuinţarea limbii pot fi înţelese prin corelarea a trei nivele de descriere (substanţă - formă - context) care generează două modele relaţionale, intern şi extern). În timp ce modelul intern este reprezentat de corelația *substanţă - formă*[4], modelul extern descrie „ceea ce numim *context*, adică relaţia între evenimentele lingvistice şi fenomenele non-lingvistice" (Halliday et al. 1964: 10 apud Esser 1993: 39).

Cu alte cuvinte, modelul intern, întemeiat pe relaţia *substanţă - formă*, descrie identitatea oricărui fapt de limbă din unghiul proprietăților de formă și de conținut, iar modelul extern reliefează specificul întrebuinţării limbii într-o anumită situaţie de comunicare. Conceptualizarea modelului extern își are izvorul în ideea că variaţia uzului lingvistic se realizează contextual. Dacă

[4] „Substanța este materia primă a limbii: auditivă (substanță FONICĂ) sau vizuală (substanță GRAFICĂ)". Forma este structura internă" (Halliday et al. 1964: 10 apud Esser 1993: 39). Trebuie menționat că noțiunea de *structură internă* se înrudește cu bine cunoscutul concept humboldtian de *formă internă a limbii*.

BDD-B381-12 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:04:41 UTC)

se compară enunțuri precum 1) *Vorbești de lup și lupul la ușă*; 2) *Uite și figura secolului!*; 3) *Iote-l*!; 4) *A, tu ești*!; 5) *Pe unde dracu' umbli* ? etc. (Grupul μ 1974: 45) se observă că ele descriu același fapt, atitudinea față de apariția cuiva cunoscut, însă mecanica de selecție și combinare a elementelor de limbă este particularizată de la un enunț la altul, iar valorile stilistice rezultate sunt diferite. Mai precis, existența unei atitudini față de ceea ce locutorul comunică reprezintă aspectul stilistic comun ce poate fi identificat în toate enunțurile citate, deși în fiecare dintre acestea se concretizează un anumit tip de individualitate expresivă: 1) sapiențială; 2) glumeață; 3) familiară; 4) și 5) afectivă.

Enunțurile pot fi considerate interpretări lingvistice ale aceluiași tip de eveniment: apariția cuiva cunoscut, iar valorile stilistice purtate de semnele limbii sprijină observațiile formulate de adepții contextualismului: „comportamentul lingvistic al unui individ nu este deloc uniform; aflat în situații aparent identice sub aspectul uzului lingvistic, aceasta va vorbi (sau) va scrie diferit, în funcție de ceea ce, în mare, s-ar putea descrie drept situații sociale diferite: el va întrebuința un număr de 'registre' distincte." (Reid 1956: 32 apud Esser 1993: 39).

Cu înțelesul 'uz lingvistic variabil în raport cu situații de comunicare recurente', conceptul de registru pune în valoare eforturile oamenilor de știință de a sistematiza, în alte maniere decât cele tradiționale (tip, stil, gen, domeniu), marea diversitate de acte de limbaj[5].

[5] Clasificarea funcțional-expresivă a actelor lingvistice este un țel științific important. Este, de pildă, suficient să observăm că un text literar narativ precum nuvela *Fetița*, de Hortensia Papadat-Bengescu, face parte din stilul beletristic, dar în ce stil funcțional se încadrează rețeta unei prăjituri? S-ar putea spune că se încadrează în stilul conversației, dacă două gospodine fac schimb de rețete în timpul unei convorbiri telefonice, dar același tip de construct poate fi inclus în stilul publicistic, dacă este publicat într-o revistă, sau în stilul beletristic dacă apare într-un text literar. Prin urmare, este dificil de realizat o delimitare riguroasă a identității stilistice a textelor dacă plasăm analiza doar pe orbita largă a unui stil

BDD-B381-12 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:04:41 UTC)

Variaţia de registru (Lee 2001) este guvernată de trei variabile (Halliday et al. 1964 apud Esser 1993: 40): *domeniu* (engl. *field*), *relaţie* (engl. *tenor*) şi *mod* (engl. *mode*).

Potrivit parametrului numit *domeniu*, textele pot fi descrise în funcţie de prezenţa unor elemente lingvistice specializate în redarea anumitor conţinuturi. De pildă, sintagme sau enunţuri precum 1) *Subsemnatul X*, 2) *în condiţiile legii*, 3) *Al dumneavoastră*, Y sau 4) *Într-un triunghi dreptunghic, suma pătratelor catetelor este egală cu pătratul ipotenuzei* reflectă identitatea funcţională a unor texte de tip 1) *administrativ*, 2) *juridic* 3) *epistolar* sau 4) *matematic*.

Variabila numită *relaţie* determină diferenţierea textelor din unghiul interacţiunii între protagoniştii implicaţi în actul de comunicare (părinte – copil; doctor - pacient; profesor - student; avocat - judecător; scriitor – cititor; regizor - actor - spectator etc.).

Parametrul numit *mod* permite diferenţierea textelor potrivit tipului de comunicare (*directă* - de ex., conversaţia liberă; *mediată* - de ex. pledoaria avocatului pentru apărarea clientului; *dirijată* - de ex., interviul) şi canalului de realizare a comunicării (*oral* sau *scris*, cu variante de tipul *scris pentru a fi citit* - de ex., editorialul; *scris pentru a fi rostit* - de ex., discursul politic).

Ca modalitate de concretizare comunicativă a relaţiei *text (discurs) - limbă – protagonişti*, registrul pune în prim plan „configuraţia funcţională a limbii, în acord cu anumite situaţii sociale mai largi, adică variaţia în funcţie de uz. În acest caz, punctul de vedere este, într-o anumită măsură, static şi indiferent: diverse situaţii necesită diferite configuraţii de limbă, fiecare

---

funcțional. Mai potrivit ar fi să considerăm că rețetele și cărțile de bucate reflectă existența unui registru culinar care, în funcție de cadru, poate fi asociat unui stil funcțional. În consecinţă, noțiunea de *registru* poate fi întrebuințată ca etalon mai apropiat de realitatea mobilă a comunicării, fiind posibilă stabilirea unei ierarhii cu trei nivele de relevanță stilistică: *text/discurs-registru-stil funcțional*.

BDD-B381-12 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:04:41 UTC)

dintre acestea fiind potrivită sarcinii (comunicative - n. trad.), pe deplin adaptată funcţional parametrilor situaţionali imediaţi ai uzului contextual." (Lee 2001). De pildă, în stabilirea registrului juridic, trebuie avută în vedere problema uzului lingvistic în raport cu ansamblul de prevederi legale ce reglementează comportamentul social al indivizilor, dar fără a se aprofunda deosebirile dintre diversele specii de texte juridice: lege, dezbatere în instanţă, testament, împuternicire, declaraţie notarială, apostilă etc. Descrierea se axează asupra cadrelor de uz şi nu asupra textului ca atare.

Conceptul de registru se foloseşte „pentru a face referire la trăsăturile lexico-gramaticale şi discursiv-semantice asociate anumite situaţii comunicative (adică modele lingvistice)" (Lee 2001). Această accepţie se apropie foarte mult de viziunea reprezentanţilor Şcolii de la Praga asupra diferenţierii funcţionale şi stilistice a limbii, aspect semnalat de Esser (1993: 38), care afirmă că „teoria registrelor stilistice seamănă, sub aspect conceptual, cu teoria stilisticii funcţionale, dar aparţine unei tradiţii lingvistice diferite".

Spre deosebire de conceptul de *stil funcţional*, cel de registru pare să ofere mai multă flexibilitate în analiza diversităţii stilistice a limbii, pentru că impune ca element de referinţă cadrul uzurilor lingvistice individuale de un anumit fel. De exemplu, registrul formal transcende graniţele stilurilor funcţionale tradiţionale. Un articol ştiinţific, un articol de lege, o cuvântare, o scrisoare diplomatică aparţin registrului formal, deşi aceste specii de texte sunt, conform perspectivei tradiţionale, înglobate în stiluri funcţionale diferite: ştiinţific, juridic, conversaţional, epistolar. Dacă un registru poate transgresa graniţele unui stil funcţional, nu este mai puţin adevărat că există şi stiluri funcţionale caracterizate de coexistenţa mai multor registre, exemplul cel mai relevant fiind stilul beletristic, în ale cărui texte pot fi inserate secvenţe lingvistice din orice registru. Prin urmare,

BDD-B381-12 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:04:41 UTC)

deosebirea între stiluri funcţionale şi registre trebuie să se realizeze în acord cu arhitectura limbii istorice. Triada *sistem - normă – vorbire* pare utilă în realizarea stabilirea unor conexiuni între cele două noțiuni. Presupunând că un stil funcţional este o constelație de valori stilistice realizate în conformitate cu un tip de cunoaștere și cu un domeniu larg de activitate și de comunicare umană, *registrul stilistic* ar fi, în spiritul teoriei coșeriene, constructul ce reflectă „repetiţia de modele", adică actualizarea contextuală a valorilor stilistice în acord cu diverse modele de uz constituite istoric. Astfel instituită, axa *text-registru-stil funcțional* ar favoriza descrierea microsistemului de mărci ale unui stil funcțional nu doar din perspectiva actelor lingvistice caracteristice, ci și din orizontul interferențelor cu celelalte stiluri funcționale care alcătuiesc arhitectura expresivă a limbii.

De exemplu, întrebuinţarea limbii ca mijloc de comunicare mediatică a determinat dezvoltarea unui microsistem de valori expresive care formează stilul publicistic. În interiorul acestui stil, repetiţia de modele publicitare a generat *registrul publicitar*, actualizat în specii textuale precum anunţul publicitar, articolul publicitar, reclama etc. Enunţuri precum 1) *Atenţie, cad preţurile!*; 2) *Un superb hotel de cinci stele*; 3) *Hai la roşii zemoase de Galaţi!* sau 4) *Ia sămânţa*, *neamule*! reflectă pertinența *registrului publicitar* nu doar în interiorul stilului publicistic (enunțurile 1 și 2), ci și în stilul conversației (enunțurile 3 și 4). Cu alte cuvinte, raportul *stil funcțional - registru stilistic* îi permite omului de știință să alcătuiască o imagine mai fidelă a diversității în unitate ce caracterizează variația stilistică a limbii.

BDD-B381-12 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:04:41 UTC)